

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

KUR'ÂN SÖZLÜĞÜ

Dictionary and Glossary of the Holy Qur'an

KUR'ÂN SÖZLÜĞÜ
Dictionary and Glossary of the Holy Qur'an
John Penrice
1. bsk., İstanbul 2008

İşaret Yayınları
Ankara Cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28 – 528 30 62-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

John Penrice

KUR'ÂN SÖZLÜĞÜ

Dictionary and Glossary of the Holy Qur'an

Çeviren: Doç. Dr. Ömer AYDIN

İşaret Yayınları

İŞARET YAYINLARI:???
Kur'an Kitaplığı

Kitabın orijinal adı ve Yazarı
Dictionary and Glossary of the Holy Qur'an
John Penrice

© İşaret Yayınları

Çeviren
Doç. Dr. Ömer AYDIN

Redaksiyon
Ertuğrul Özalp

Dizgi ve Mizanpaj
Ö.A.

Baskı-Cilt
?????

Kapak
Yazıevi

ISBN
??????????

İşaret Yayınları
Ankara Cad. 107/63 34410 Çağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28 – 528 30 62-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	I
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR.....	VII
ا.....	1
ب.....	31
ت.....	45
ث.....	54
ج.....	58
ح.....	68
خ.....	87
د.....	99
ذ.....	108
ر.....	114
ز.....	130
س.....	138
ش.....	159

ص.....	171
ض.....	183
ط.....	188
ظ.....	195
ع.....	197
غ.....	216
ف.....	223
ق.....	237
ك.....	255
ل.....	268
م.....	281
ن.....	297
ه.....	316
و.....	324
ي.....	340

SUNUŞ

Kur'ân Kelimeleri Sözlüğü, temel Arapça gramer bilgisine sahip olan herkesin Kur'ân'ı daha kolay anlamasını sağlayacak bir çalışmadır. Allah, Kur'ân'da Arapça'da bulunan bütün kelimeleri kullanmadığı gibi, bir kelimeyi de bütün mânâlarında kullanmamıştır. Dolayısıyla bu sözlük, sadece Kur'ân'da kullanılan Arapça kelimeleri ve mânâlarını ihtiva ettiği için Kur'ân'ı anlamak veya tercüme etmek isteyenlere, Kur'ân'da kullanılmayan Arapça kelimelerden ve mânâlardan azade olma kolaylığı sağlayacaktır. Ayrıca başlangıç düzeyinde olanlar için bazı faydalı gramer bilgileri de kısaca zikredilmiştir.

Sözlük, kelimelerin kökü esas alınarak oluşturulmuştur. İlk kelime, sülasi mazi fiilin eril 3. tekil şahsıdır; bu fiilin hemen yanında köşeli parantez içinde muzarisinin ikinci harfinin aldığı hareke verilmiştir. [mu. u] ötre'yi, [mu. a] üstün'ü ve [mu. i] de esre'yi göstermektedir. Mazi fiilden sonra sülasi fiilin masdarı, ism-i fâili, ism-i mef'ûlü vb. kelimeler ve anlamları verilir. Bundan sonra sülasiden türeyen fiillerin bâb sıralarına göre, mazi sigasının eril 3. tekil şahsı ve anlamları gelir; yine bunların da masdarı, ism-i fâili, ism-i mef'ûlü vb. kelimeler ve anlamları verilir. Sülasiden türeyen bâbların bâb numaraları köşeli parantez [ii, iii vb.] içinde gösterilmiştir. Zira Arap diline vâkıf okuyucular bâblar değiştiğinde kelimenin anlam değişikliğine uğradığını bilirler. Fiilin sülasi kökü birinci bâb sayıldıktan sonra, diğer bâblar şöyle sıralanmıştır: فَعَّلَ [ii], فَاعَلَ [iii], أَفْعَلَ [iv], تَفَعَّلَ [v], تَفَاعَلَ [vi], اِنْفَعَلَ [vii], اِفْتَعَلَ

KUR'ÂN SÖZLÜĞÜ

[viii], اِفْعَلٌ [ix], اِسْتَفْعَلٌ [x]. Yazar, kelimelerin mânâlarını verdikten sonra, zaman zaman mecâzî mânâya sahip veya hazf/kelime düşmesi bulunan bazı pasajların da çevirisini yapmıştır.

Okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla çeviride orijinal metinden farklı olarak bazı küçük değişiklikler yaptık. Yazarın metin içinde verdiği referansları dipnota aldık. Kısaltması yapılan veya birkaç kelimelik gramer açıklamalarını kelimelerin mânâlarıyla karışmaması için köşeli parantez [] içinde verdik. Ayrıca sözlükte akışı bozan kısa birkaç ayrıntı bilgiyi veya göndermeyi dipnota aldık.

Okuyucularımızın, Kur'ân gibi ilâhî bir metnin kelimelerinin anlamlarını başka bir dilde yazılmış sözlükten aktarıırken karşılaştığımız zorlukları göz önünde bulunduracaklarını ümit ediyor, hasbe'l-beşer hatalarımız olmuşsa bunları bildirmelerini temenni ediyoruz.

Çeviri esnasında teşvik ve desteklerini gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Emrullah Yüksel'e teşekkürlerimi sunar; bu eserin, Kur'ân'ı anlama konusunda gayret sarf eden okuyucularımıza faydalı olmasını Allah'tan niyaz ederim.

Doç. Dr. Ömer AYDIN

ÖNSÖZ

Arap edebiyatı çalışmalarına bir başlangıç olarak mükemmel bir Kur'ân bilgisine sahip olmanın kaçınılmaz olduğu, dilde ilerlemiş olan herkes tarafından kabul edilmektedir. Kur'ân, kendine özgü üslup ve üstün ifade gücünden dolayı Arapça'nın ölçütü olarak kabul edilmiştir. Onun otoritesi öyle büyüktür ki, müslüman bir yazar eserinde ondan nakiller yaparak temel prensiplerinden bol bol bahsetmediği vaki değildir.

Müfessirler ve diğerleri tarafından Kur'ân'da keşfedilen bütün olağanüstü mükemmelliklerin ve mucizevî güzelliklerin bizim soğuk ve sempatik olmayan nazarımız için perdelerini kaldırması beklenemez. Ondaki güzellikler çok ve büyüktür; pek çok şiirimsi fikir, zengin ve özel bir dille bezenmiştir ki, herhangi bir tercümenin ulaştığının çok ötesinde bir yüceliğe sahiptir. Fakat ne yazık ki, ilimde ilerlemiş olanların hayranlığına kendilerini arzeden bu faziletlerin birçoğu, yeni başlayanların yolunda çok büyük engel oluştururlar; onun aklında, bir eserin hikmetli ve gaybî karakterine tamamen zıt olmayan ve bir muğlaklık hissi bırakan, cümlenin bir ögesinin atılması durumunu çok sık kullanırken, onun ifadelerine çok büyük güç ve kudret katan bu mucizevî vecizlik onu hayrete düşürür.

Gramer kurallarını başka kaynaklardan alarak koymaktan ziyade, bizzat kendisinin koyması Kur'ân'ın bir ayrıcalığıdır. O, esasen harekesiz bir metin olarak yazıldığı için zorlanılan çeşitli

okuyuşları karşılamak üzere kurallar oluşturulurken büyük zorluklarla karşılaşılması şaşırtıcı değildir.

Bu eser, başlangıç düzeyinde olanlar için yukarıda anılan zorlukların bir kısmını gidermesine hizmet etmesi ümidiyle hazırlandı. Bunlar, çok detaylı bulunabilir ve ileri düzeyde eğitim görenlere önemsiz veya gereksiz gelebilir; fakat bu kitap esas olarak kullanmaları plânlanan kimselerin yüklerini hafifletiyorsa değersiz sayılamaz. Eser, hiçbir orijinallik iddiasında değildir; sadece yazarının yararlanmak için başkalarının eserlerinden seçerek derlediği özlü bir yapı sunmaktadır.

Bu eserim için tercih ettiğim Kur'ân nüshası, Fluegel tarafından 1834'te Leipzig'de yayınlanmıştır. Aynı yazarın Fihrist'i benim için her hususta temel kaynak oldu. Her kelime fiil kökünün altında bulunmaktadır; orada bulunmayanlar için alfabetik sıradaki yerine bakılmalıdır. Yeni başlayanların karıştırabilecekleri kelimelerde de aynı şekilde alfabetik sıradaki yerine bakılmalıdır. Bunların birçoğu, ayrı olarak kendi alfabetik sıralarında, fakat biraz içeriden verilmiştir. Meselâ; كَهَيْئَةً kelimesi için ya كٌ altına ya da هَاءٌ kökünün altına bakılmalıdır. Harekeleri bilinen muzarilerin harekesi verilmiştir; ben genellikle *kök* mânâyı aldım ve Kur'ân'da bulunmayan bu gibi mânâların geçtiği yerlerde kelimeler *italik* yazılmıştır. Burada şu hatayı -eğer hataysa- itiraf etmeliyim ki, mazinin üçüncü tekil şahsı veya fiilin gramatik kökü yerine masdar mânâsı verilmiştir. Her ne kadar ضَرَبَ'nin tam karşılığının “vurdu” olarak tercüme edildiğine tamamen vâkif olmadan Kur'ân hakkında çalışmaya başlayan kimse için uygun olmasa da, bu kelimenin “vurmak” mânâsına geldiğini söylemek daha uygun ve daha az dolambaçlıdır. Bu noktada şuna işaret etmem gerekir ki, her ne kadar Arapça'da gerçek masdar bulunmasa da, soyut isim veya fiil-isim

KUR'ÂN SÖZLÜĞÜ

onun yerini tutmaktadır. [f.i.] harfleri, fiil isimlerin zorunlu olarak mânâlarına değil, sadece onların çeşitli şekillerine işaret eder. Bu, [i.f.] ve [i.m.] şeklinde yazılan ortaçlar için de geçerlidir. Bu isimler, fiil sıfatlara uygun olsun ve onlara sadece şeklen işaret etsin diye olduğu gibi muhafaza edildi. Bunlar, genellikle isim olarak kullanıldıkları için bu şekilde tercüme edilirler.

De Sacy'nin *Grammaire Arabe* isimli eserine sık sık atıfta bulunduğum için okuyucularımdan özür dilemek zorundayım. Fransızca olan bu çalışma, şimdilerde bir tercümeyi gereksiz kılacak kadar evrenseldir. D.S.Gr. vb. harfler, bu eserin ikinci baskısına işaret eder.

Tartışmalı pasajların değişik mânâlarına ve aynı âyetin tefsirlerde bolca bulunan çeşitli yorumlarına işaret etmenin zorunlu olduğunu düşünmedim. Bu hususta daha fazla araştırma yapmak isteyenler, iki büyük yazar el-Beyzavî ve ez-Zemahşerî'nin eserlerinde çok malzeme bulacaklardır. Birincisinin Tefsir'i daha gramatik olduğu için genellikle ona müracaat ettim. Freytag ve Johnson'ın sözlükleri, özellikle birincisi serbest bir şekilde kullanıldı. Meşhur çevirisi için Sale kadar bunlara da teşekkür borçluyum.

JOHN PENRICE

Bramerton Lodge, Norwich

3 Şubat 1873

KISALTMALAR

- bk. : Bakınız
c.i. : Cins isim
ç. : Çoğul(u)
g.m. : Gayr-ı munsarif
i.f. : İsm-i fâil
i.m. : İsm-i mef'ûl
m. : Masdar
m.c. : Müşterek cinsiyet (Eril ve dişil için ortak isim).
m.i. :Müşterek isim (Çeşitli varlıklar için kullanılan ortak isim).
meç. : Meçhul(ü)/Edilgen.
mu. : Muzari(si)/Şimdiki zaman.
i.t. : İsm-i tafdil/üstünlük ismi.
i.v. : İsm-i vahdet/birlik ismi.

KUR'ÂN SÖZLÜĞÜ

أ [soru edatı] Mi acaba? Mi? Peş peşe gelen iki ifadeden birincisi أ ile, ikincisi أم ile başladığı zaman her ikisi de genellikle bir şüp-
he anlamında alınabilir; أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ “Sen onları uyarsan
da, uyarmasan da” (2:6) âyetinde olduğu gibi. أ sıklıkla başka
edatlara ön ek olarak bulunur; أَيْتَكَ “Gerçekten sen mi-
sin?”, أَفَبِعَمَلِهِ يَجْحَدُونَ “Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?”
(16:71) gibi. Bu edat başka bir أ tarafından takip edildiği zaman
genellikle bunlardan biri atılır; أَأَنْتَ yerine أَنْتَ gibi. Aynı şekilde
onu vasıl hemzesi takip ettiği zaman vasıl hemzesi gizlenir; أَللَّهُ
yerine أَللَّهُ vb. gibi.¹

أَب [mu. i, u] *Hareket etmek*. أَبُّ mef'ûl halî أَبًّا Toprağın yiyecek
olarak bitirdiği şey.

أَب. أَبُّ [أَبُو 'ün ç., aslı أَبُّ] bk. أَبُّ.

أَبْرِيْقُ [g.m., إِبْرِيْقُ 'ün ç.] (*Farsça*) Kadehler.

أَبِيْ aslı أَبِيْ bk. أَبِيْ.

أَبْرُ bk. أَبْرُ.

أَبْعَاءُ [viii] bk. أَبْعَاءُ.

أَبْدًا [mu. i, u] *Vahşi olmak (hayvan)*; [mu. i] *Bir yerde kalmak*. أَبْدًا
Ebediyen, asla, daima.

¹ De Sacy, *Grammar*, I/71, 99.

إِبْرَاهِيمُ İbrahim. Gayr- munsarif bir isim olup İbranice kökenlidir.¹

بَرَأَ [1. tekil şahıs, iv ve ii] bk. أُبْرِئُ ve أُبْرِئُ

أَبَقَ Kaçmak (إِلَى ile), özellikle kölenin kaçması.

أَبَلٌ *Develer çok olmak veya çok deve sahibi olmak.* إِبِلٌ ve إِبِلٌ De-
ve; *koyun* gibi cins ismi. إِبَالَةٌ ç. أَبَابِيلُ [g.m.] Sürü (kuş).

يَلْسُ إِبْلِسُ İblis, Şeytan, bk. يَلْسُ

بَنَى بَنُو aslı إِبْنٌ bk. بَنَى

أَبٌ aslı أَبُو Baba. Bir tümleç ile birlikte kullanıldığı zaman ref` hali
أَبُو, cer hali أَبِي, nasb hali أَبَا şeklinde olur.

أَبَى [mu. a, i] Hoşlanmamak, küçümsemek, reddetmek, dayatmak
(أَنْ ile, ayrıca إِلَّا ile); فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا “Fakat zâlimler
gerçeği reddettiler veya (onu) sadece nankörlükle (aldılar)”
(17:99) âyetinde olduğu gibi.

وَسَقَى [viii] bk. إِتْسَقَى

تَفَنَّنَ [iv] bk. تَفَنَّنَ

وَقَى [viii] bk. وَقَى

وَكَا [mu., 1. tekil şahıs, v] bk. وَكَا

أَتَى [mu. i] Gelmek, varmak (mef`ûl ile veya لِ ile); Getirmek (şeye
ait ب ve şahsa ait mef`ûl ile); Geçmek, vaki olmak, karşılaş-
mak (عَلَى ile); Yapmak, işlemek (bir fiil, mef`ûl ile veya ب ile).
مَأْتِيٌّ وَاِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَلِيظٌ [i.f.] Gelen; أتى aslı آتَى dişili
مَأْتِيٌّ “Muhakkak onlara bir azap gelecektir” (11:76)'da olduğu gibi.

¹ D.S.Gr., I/404.

[aktif mânâya sahip i.m.] Vaki olan şey; 19:62'de “gelecek” mânâsındadır; كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا “O'nun va'di yerine gelecektir” gibi. — آتَى [iv] Getirmek, sağlamak, vermek (çift mef'ûl ile). إِيْتَاءٌ [m.] Mükâfat verme. مَوْتٌ Ç. مُؤْتُونَ [i.f.] Veren. Meç. أُوتِيَ أَوْتِيَ أُوْتِيَ أُوْتُوا الْكِتَابَ¹; meselâ, “Kendilerine Kitap verilenler” şeklindedir.²

أَتَتْ [mu. a, i] *Bol olmak*. أَتَاتٌ Ev eşyası, zenginlik meydana getiren şey.

أَتَمَّ bk. أَتَمَّ

أَتَرَ [mu. u, i] Nakletmek, heyecanlanmak, kalkmak (toz, mef'ûl ve ب ile). أَتْرٌ İz, ayak izi; ç. أَتَارٌ İzler, eski zamana ait eserler. أَتَارَةٌ Kalıntı. — أَتَرَ [iv] Seçmek, tercih etmek (mef'ûl ve عَلَى ile).

أَتَلَّ [mu. i] *Sağlamlaştırmak*. أَتَلٌّ [c.i.] Ilgın.

أَتَمَّ [mu. u, a] *Günahkâr saymak*; أَتَمَّ [mu. i] *Günah işlemek*. إِيْتَمَّ [m.] Günah, suç, kötülük. أَتَمَّ Günahın cezası. إِيْتَمَّ [i.f.] Günah işleyen, günahkâr. أَتَمَّ Günahkâr kişi. — تَأْتَمَّ [m., ii] Günaha sokmak.

أَجَّ [mu. u] *Yanmak*. أُجَّجَ Acı, tuzlu (su).

جَبَّ [viii] bk. جَبَّ

جَبَّتْ [meç., viii] bk. جَبَّتْ

أَجْدَاتٌ [جَدَّتْ'un ç.] Kabir.

¹ D.S.Gr., I/97.

² D.S.Gr., II/125.